

Eesti Välispoliitika Instituudi mõttepaber nr 5
November 2013

Gruusia kaasus & Eesti kaks välispoliitikat

Autor: *Ahto Lobjakas*

Eestil on taasiseseisvumisest alates olnud kaks välispoliitikat. Mitte kaks erinevat liini, vaid kaks erinevat tasandit: nähtav ja nõ maa-alune. Esimene on deklaratiivne -- mis ei tähenda, et tal poleks sisu, sisu lihtsalt ühtib vormiga. Teine on varjatud, tihti vormita (või vormi valides oportunistlik), tema tonaalne register eksistentsiaalne, aineseks Eesti kestmine, Eestina. Seetõttu on teine tasand ka vältimatult sisepoliitika või vähemalt selle sugulane (Mis on Eesti ja kuidas teda jätkata? ei olegi olemuselt välispoliitiline küsimus).

Deklaratiivne välispoliitika tegeleb maailmaga nagu see "peaks" olema. Tema objektideks on Euroopa Liit, NATO, USA, tugev Põhjala-Balti piirkond. "Mõttele globaalselt, tegutse lokaalselt" on üks seda tonaalsust ilmestavad motosid. Täna pakub dunaamilisust arutelu "välispoliitika avardumise" vaimustus laiema ulatuse suunas: Aasia vm. väljaspool alliansse oma sihiseadmised: ÜRO, internet -- viimane eriti, andes niši presidendile.

Varjatud välispoliitika näeb maailma nii, nagu see "on" -- täpsemalt, arvab, et näeb sellisena nagu on, aga teeb seda vältimatult suhteliselt pinnalt (ka meie lähimad liitlased ei näe päriselt "meie maailma"). Sellel teisel, maa-alusel (*subterranean*, kasutades inglise keelt) välispoliitikal on üks agenda: Venemaa. Sildina ühemõtteline, on Venemaa välispoliitikas peidetud, raskestijälgitav. Eesti julgeolekustrateegiates ja erinevates strateegilistes poliitika-dokumentides Venemaad praktiliselt ei mainita. Kindlasti mitte otsese

Julgeolekuohuna -- milliseks teda sellegipoolest Eesti välispoliitika kujundajate domineeriva enamuse konsensusel peetakse. Ta on kogu pinnal jälgitava välispoliitika mündi teine pool.

Kahe tasapinna kontuurid on rohkem või vähem ähmaselt jälgitavad kogu Eesti "suures" julgeolekupoliitikas, mh NATO ja Euroopa Liidus. Meie liitlastele mõlemas ei ole see kahestumine saladus (vt nt Postimees AK, 10/11/13 "Eesti võiks olla enesekindlam" pealkirja all ilmunud vestlusring Saksamaa ja Prantsusmaa ekssaadikute osalusel)¹. NATO tunnistati Eesti (jt Balti riikide) muret mõne aasta eest kaitseplaanide laiendamisega. ELis on teemaarendus olnud komplitseeritum ning Eesti pinna-alune "angažeeritus" Venemaa suunal on toiminud pigem handycap'ina. Samas on päris viimasel ajal märke handycap'i hajumisest -- heaks näiteks on endise Eesti diplomaadi Toivo Klaari määramine ELi vaatlusmissiooni EUMM juhiks Gruusias.

Teatava kokkusattumusena ongi Gruusia koht, kus välispoliitika Venemaaga seonduvad geoloogilised kihid lähiaastatel kõige selgemini paljastunud on. Teinud on nad seda viisil, mil oli ühel hetkel potentsiaal kahjustada Eesti deklaratiivse välispoliitika huve ja eesmärke. Märke sellest siiski ei ole, võimalik, et tänu samuti Saakashvilile panustanud (ja panustava) Euroopa Rahvapartei (EPP) jõulisele positsioonile Euroopa Parlamendis ja olulisemates pealinnades. Tänapäevaks on see oht möödunud ja Eesti partnerlus Gruusiaga võtnud uue kuju pärast 2012. aasta oktoobri parlamendivalimisi, mis tõid võimule Bidzina Ivanishvili valimisliidu "Gruusia unelm" (GD, *Georgian Dream*) ja viisid Mihheil Saakashvili juhitud ühinenud Rahvusliku Liikumise (UNM, *United National Movement*) taandumiseni võimult. Viimane tõsiasi fikseeriti formaalselt 2013. aasta 27. oktoobri presidendivalimistel, mille võitis GD kandidaat Giorgi Margvelashvili.

Eesti suhted Gruusiaga on olnud kõige komplitseeritumad kõigi endiste NSVL pärilusriikide seas, välja arvatud Venemaa. Algne letargia asendus aktiivse toetusega president Mihheil Saakashvili administratsioonile -- kuid mitte kohe peale 2003. aasta "Rooside revolutsiooni," vaid mõni aasta hiljem. 2008. aastaks oli Eesti üks aktiivsemaid Gruusiale NATO liikmelisuse tegevusplaani (MAP) andmise pooldajaid -- millest NATO teatavasti Saksamaa ja Prantsusmaa vastuseisu tõttu Bucharesti tippkohtumisel loobus. President

1 <http://arvamus.postimees.ee/2591990/suursaadikud-est-voiks-olla-palju-enesekindlam>

Toomas Hendrik Ilves oli üks esimesi EL ja NATO riigipäid, kes järgnenud Venemaa-Gruusia sõja lõppedes Tbilisi saabus (tõsi, oludes, kus lääneriikide tegevust koordineeris EL eesistujamaa juhina Prantsusmaa president Nicholas Sarkozy). Eestist saabus Gruusiasse kaks lennukitait vabatahtlikke, kes suunati sõja tagajärgi likvideerima.

Sellest perioodist alates aga Eesti välispoliitika(d) Gruusia osas lahknevad. Kõige elementaarsem empiriline materjal, mis kajastub Välisministeeriumi tähtsamate visiitide statistikas, osutab teatavale tööjaotusele (või vaadete lahknemisele) koalitsioonierakondade Reformierakonna ja IRLi vahel.

Välisminister Urmas Paet külastas Gruusiat vahemikus 2008-2012 küll korra aastas, kuid arvuliselt on jäme ots IRL esindajate käes: toonane siseminister Marko Pomerants ja majandusminister Juhan Parts 2009, regionaalminister Siim Kiisler 2010, Riigikogu esimees Ene Ergma 2012. Vahetult enne viimaseid parlamendivalimisi käis Gruusias kaitseminister Reinsalu. Ainsa ELi idanaabrusriigina teenis Gruusia aprillis 2012 välja kaitseväge juhataja Riho Terrase ametliku visiidi. President Ilvese suhted Gruusiaga jahenesid veidi pärast 2008, järgmine kord viibis ta seal 2011. Märkimist väärib, et peaminister Andrus Ansip oli Gruusias viimati veebruaris 2008 (samal ajal on ta viimastel aastatel aktiivselt külastanud Kesk-Aasia riike).

IRL domineerimisel selles reas on ajalooline taust: lähedane suhtlus Saakashvili ja tema lähikondsetega ulatub tagasi eks-peaminister Mart Laari nõustaja-ajani Saakashvili toonases administratsioonis aastail 2004-2007. Gruusiast lahkudes jätkas Laar oma ulatuslike kontaktide kasutamist Gruusia valitsuse huvide toetamiseks USA uuskonservatiivsetes ringkondades ning väljaannetes nagu *The Wall Street Journal*. Eerik Niiles Kross, keda seostatakse lähedaselt Laariga, sai nõunikuks Gruusia Rahvusliku Julgeolekunõukogu juures. Hiljuti autasustas Saakashvili teda teenete eest Gruusiale 2008. aasta sõja ajal (küberrünnakute tõrjumine). Kross ilmselt moodustab silla Laari vahepeal vaibunud Gruusia-suunalise aktiivsuse ja tänase kaitseministri, IRLi liidri Urmas Reinsalu vahel. Augustis-septembris 2012 ilmus algul eesti meedias ja seejärel inglise keeles *The*

Wall Street Journal'is arvamustlugu², milles Bidzina Ivanishvilit seostati selgelt Venemaa huvidega ning Saakashvilit esitleti ainsa Gruusia lääne-kursi garandina.

Ivanishvili võit 2012. aastal oli Eesti Gruusia-poliitika jaoks tagasilöögiks. Kuivõrd IRLi ja RE vaated seal toimuvale võisid erineda, arvestasid mõlemad *status quo* jätkumisega ega olnud Bidzina Ivanishvili tulekuks valmis. Kaitseministri isiklik rünnak Ivanishvili vastu nõudis mitmekuist silumist. Gruusia allikate teateil toimus suhete teatav taassoojenemine alles kevadel 2013, mil Ivanishvili osales German Marshall Fundi kitsa ringi kogunemistel, kus varem oli kohal olnud Saakashvili. Samuti kohal viibinud Ilvesega leidis Ivanishvili oma sõnul pärast algseid tõrkeid ühise keele ja sai kutse külastada Eestit septembris 2013.³ Ilvese sotsiaal-demokraatlik taust võis aidata end samuti sotsiaaldemokraadina positsioneerival Ivanishvilil üle saada eelarvamusest Eesti suhtes kui EPP kantsist.

Suhted -- ja Gruusia enda positsioon Eesti välispoliitikas on siiski läbi teinud märgatava evolutsiooni. Maa-aluse, Venemaale orienteeritud teise välispoliitika ühest peamisest orientiirist on saanud lihtsalt üks ELi idanaabruse riik -- ja koos sellega taas esimese välispoliitika objekt. Sümpomaatiline on ajakirja *Diplomaatia* viimane, kümnes aastapäevanumber, mis pühendatud Eesti välispoliitikale. Gruusiat ei maini Mart Laar, Kyllike Sillaste-Elling ega Marko Mihkelson päevakohastes artiklites ühtegi korda.⁴ Tegemist võib olla šokiga, mis järgnes senise poliitilise favoriidi, Mihheil Saakashvili kukkumisele. Loodetavasti on aga tegemist sügavama äratundmisega, mis aitab pikemas perspektiivis kaasa Eesti välispoliitika kahe tasapinna reintegratsioonile -- mis peab toimuma esimese poolt dikteeritud tingimustel, sest vaid see garanteerib selle vormi ja sisu (ehk Eesti väärtuste ja huvide) ühtsuse, mis vähemalt retooriliselt on meie välispoliitika juhtivaks orientiiriks.

Gruusiat tuleks selles perspektiivis näha õppetunnina. Eesti välispoliitika ei saa jätkusuutlikult (ega eetilis-moraalselt) vaadelda Ivanishvili tõusu ja Saakashvili langemist

2 The Wall Street Journal, 10/9/12 "Georgian Democracy and Russian Meddling"
<http://online.wsj.com/news/articles/SB10000872396390443819404577635072656640822>

3 Postimees, 20/6/13 "Ivanishvili: Gruusia otsib kuldset keskteed õigluse ja demokraatia vahel"
<http://arvamus.postimees.ee/1276326/bidzina-ivanishvili-gruusia-otsib-kuldset-keskteed-oigluse-ja-demokraatia-vahel>

4 <http://www.diplomaatia.ee/>

üksnes hüpoteetilise Vene-orientatsiooni prisma läbi. Seda enam, et Ivanishvili pole seni EL ja USA diplomaatide sõnul milleski olulises Saakashvili kursist kõrvale kaldunud.

Olulisem aga on tunnustada võimuvahetust kui Gruusia avalikkuse demokraatlikku tahet -- toimus see läbi pluralistlike, kui mitte päris õiglaste valimiste aastal 2012 (Saakashvili kontrollis siis kõiki olulisemaid TV kanaleid ja muid "administratiivseid ressursse") ja uuesti vabalt ja õiglaselt selle aasta presidendivalimistel.⁵ Oluline on tajuda, et Eesti siseriiklikus poliitilises kontekstis kahjuks kordunud hinnangud, et valijad "tüdinesid" Saakashvilit või muudmoodi eirasid irratsionaalselt oma tegelikke huve, pisendavad ja trivialiseerivad demokraatlikke protsesse ja enesemääratlust Gruusias. Saakashvili ja tema juhitud administratsioonid eksisid aastate jooksul rängalt demokraatia ja õigusriigi printsiipide vastu (opositsiooni ahistamine, meedia ahistamine ja ülevõtt, korrupsiooni ilmingud, justiitssfääri politiseerimine jne) -- tõigad, mida lääne valitsusvälised organisatsioonid, valitsused ja ELgi on ulatuslikult dokumenteerinud.

Eirates poliitilise pluralismi tähtsust liitlasriigis, seades Venemaaga seonduvaid kaalutlusi ülemaks eetilis-moraalseist, pisendab Eesti diplomaatia mitte väga kaudselt ka Eesti enda demokraatia ja deklaratiivse välispoliitika väärtust.

Kokkuvõttes: lubades oma välispoliitikas domineerida maa-alusel Venemaale orienteeritud harul, kahjustab Eesti omaenda huve ja väärtusi keskmiseks ja pikas perspektiivis kolmel olulisel moel:

(1) Esiteks me muutume nii ärritavaks teguriks oma suurte liitlaste Venemaa poliitikas, mis on reeglina suunatud kompromissidele. Sealtkaudu rikume ka Eesti enda huve, välistades end mõistliku ja koostööalt partnerina.

(2) Teiseks ei saavuta me niimoodi praktikas midagi, sest püüame instrumentaliseerida riike, keda meie välispoliitikal pole võimu mõjutada. Gruusia näitab, et ka Eesti Venemaale orienteeritud välispoliitika saab tulemustelt olla üksnes deklaratiivne. Samas riskime pikemaajalise suhete rikkumisega riigiga, kellega koostööst võidaksid mõlemad.

5 vt ODIHR: "Fundamental Freedoms respected in well-administered Georgian presidential election." <http://www.osce.org/odihr/elections/107512>

(3) Kolmandaks ja kõige olulisemalt läheme liitlasi oportunistlikult instrumentaliseerides (neist Venemaa vastu tööriistu luua püüdes) vastuollu omaenda sealtkaudu ELi põhiväärtustega ja õñnestame sealtkaudu suurimat huvi ja väärtust, mis meil üldse on -- reegleid austava, reeglipärase maailma edenemist ja arengut.